

KRZYSZTOF WRÓBLEWSKI

Uniwersytet Wrocławski

W KWESTII ZASADNOŚCI PRZESŁANEK
OBLIGATORYJNEGO ZARZĄDZENIA
WYKONANIA KARY (art. 75 § 1 k.k.)

Zarządzenie wykonania kary jako instytucja prawna sfery wykonawczej ściśle związana ze środkiem probacyjnym warunkowego zawieszenia wykonania kary istniała w polskim systemie prawa karnego już w okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1932 r.¹ Zarówno wówczas, jak i w kodeksie karnym z 1969 r.² normodawca wyróżnił, obok fakultatywnego, także obligatoryjne zarządzenie wykonania kary. W obecnie obowiązującym kodeksie karnym³ ustawodawca również dokonał rozdziału podstaw zarządzenia wykonania kary na obligatoryjne i fakultatywne, statuując przesłanki, których wystąpienie determinuje bądź obowiązek, bądź możliwość zastosowania zarządzenia wykonania kary.

Kwestią zasadniczą, która stanie się przedmiotem poniższych rozważań, jest pytanie, czy w aktualnym stanie prawnym przesłanki obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary są zasadne ze względu na cele stawiane tej instytucji oraz ograniczenia określonych zasad i gwarancji mogące towarzyszyć jej stosowaniu.

Przesłanki zarządzenia wykonania kary obecnie określone zostały w art. 75 k.k., natomiast szczegółowe podstawy obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary skodyfikowano w art. 75 § 1 k.k. Zgodnie z ostatnim z powołanych przepisów, do aktualizacji obowiązku sądu zarządzenia wykonania zawieszonyj uprzednio kary niezbędne jest kumulatywne wystąpienie następujących przesłanek. Skazany musi popełnić w okresie próby przestępstwo umyślne; przestępstwo to musi być podobne (w rozumieniu art. 115 § 3 k.k.) do przestępstwa, za które poprzednio wymierzono karę z warunkowym zawieszeniem jej wykonania; za przestępstwo to sprawca musi zostać skazany na karę pozbawienia wolności (niezależnie

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny, Dz.U. z 1932 r., Nr 60, poz. 571 ze zm.

² Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny, Dz.U. z 1969 r., Nr 13, poz. 94 ze zm.

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r., Nr 88, poz. 553 ze zm.

od tego, czy bezwzględna, czy z warunkowym zawieszeniem jej wykonania⁴), a wyrok skazujący w tym zakresie powinien uprawomocnić się w okresie próby albo w okresie pozwalającym na wydanie i uprawomocnienie się (najpóźniej w terminie wskazanym w art. 75 § 4 k.k.) postanowienia o zarządzeniu wykonania kary.

Czy jednak we wszystkich przypadkach łącznego ziszczenia się warunków z art. 75 § 1 k.k., zasadne będzie zarządzenie wykonania kary? Aby odpowiedzieć na to pytanie, niezbędne jest określenie rzeczywistych celów i przyczyn, dla których zarządzenie ma nastąpić, w tym w szczególności zarządzenie o charakterze obligatoryjnym.

Zagadnienie to należy rozważyć w powiązaniu z przesłankami warunkowego zawieszenia wykonania kary. Skoro bowiem zarządzenie wykonania kary bezpośrednio wiąże się z uprzednim zawieszeniem jej wykonania, przeto decyzja o zarządzeniu powinna być konsekwencją uznania, że ustały już przyczyny, dla których zawieszenie wykonania kary zastosowano. Zgodnie z art. 69 § 1 i 2 k.k. sąd może warunkowo zawiesić wykonanie orzeczonej kary, jeżeli jest to wystarczające do osiągnięcia wobec sprawcy celów kary, a w szczególności zapobieżenia powrotowi do przestępstwa, biorąc przy tym pod uwagę przede wszystkim postawę sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste, dotychczasowy sposób życia oraz zachowanie się po popełnieniu przestępstwa. W związku z tym słusznie podnosi się, że przesłanką faktyczną uzasadniającą zarządzenie wykonania kary jest zawiedzenie przez skazanego oczekiwań⁵, a w związku z tym nietrafność będącej podstawą zawieszenia wykonania orzeczonej kary pozytywnej prognozy co do zachowania się sprawcy, gdzie wykonanie kary okazuje się konieczne do osiągnięcia wobec sprawcy jej celów⁶.

Przy tak zakreślonym *ratio legis* instytucja obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary w obecnym kształcie prawnym będzie zasadna wówczas, gdy każde ziszczenie się przesłanek z art. 75 § 1 k.k., oznaczać będzie jednocześnie wystąpienie przesłanki faktycznej, o której mowa powyżej, a zatem nietrafności pozytywnej prognozy co do osoby sprawcy. Czy tak jest w rzeczywistości?

Niecelowe wydaje się w tym miejscu przedstawianie możliwych sytuacji przemawiających za odpowiedzią negatywną. Warto jednak przytoczyć przykład wskazujący, w świetle powyższych rozważań, na brak zasadności obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary, pomimo kumulatywnego wystąpienia przesłanek z art. 75 § 1 k.k.

⁴ Uchwała Sądu Najwyższego w składzie 7 sędziów z dnia 17 września 1996 r., I KZP 19/96, OSNKW 1996/11-12/75.

⁵ G. Łabuda, [w:] J. Giezek (red.), N. Kłaczyńska, G. Łabuda, *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 531.

⁶ A. Zoll, [w:] G. Bogdan, Z. Ćwiakalski, P. Kardas, J. Majewski, J. Raglewski, M. Szewczyk, W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I. Komentarz do art. 1–116 k.k.*, Warszawa 2007, s. 873.

Wskazać można na sprawcę przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (rozdział XIX Kodeksu karnego) lub przestępstwa z zastosowaniem przemocy (art. 115 § 3 k.k.), w stosunku do którego za popełniony czyn sąd wymierzył prawomocnie karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, a który w okresie próby orzeczonej wyrokiem podejmuje działania polegające na odpieraniu bezpośredniego, bezprawnego zamachu skierowanego przeciwko niemu lub innej osobie, przekraczając przy tym granice obrony koniecznej (art. 25 k.k.). Sprawca popełnia wówczas w okresie próby przestępstwo umyślne (podejmując obronę konieczną działa w celu odparcia bezpośredniego i bezprawnego zamachu, obejmując swą świadomością i zamiarem zachowanie wypełniające znamiona czynu zabronionego przeciwko życiu i zdrowiu lub co najmniej przewidując możliwość ich wypełnienia, godzi się na to – zamiar ewentualny), podobne do przestępstwa uprzednio popełnionego (zgodnie z art. 115 § 3 k.k. tego samego rodzaju lub, jako popełnionego w obronie koniecznej – z zastosowaniem przemocy), a za które nawet przy obdarzeniu sprawcy dobrodziejstwem nadzwyczajnego złagodzenia kary, z uwzględnieniem treści art. 60 § 6 k.k., kara pozbawienia wolności będzie karą bardzo prawdopodobną do wymierzenia sprawcy, a niekiedy nawet jedyną możliwą do wymierzenia (biorąc pod uwagę rodzaj i wysokość sankcji karnych grożących za popełnienie przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu – art. 60 § 6 pkt 1 k.k.).

W powyższej sytuacji, przy założeniu prawomocnego skazania sprawcy za ten czyn w okresie wskazanym w art. 75 § 4 k.k. oraz przy wyłączeniu sytuacji, o których mowa w art. 25 § 2 *in fine* i § 3 k.k., wystąpią łącznie wszystkie przesłanki z art. 75 § 1 k.k. W takim przypadku sąd będzie zobowiązany do zarządzenia wykonania kary, pomimo że *in concreto*, pozytywna prognoza w stosunku do sprawcy (wywiedziona w postępowaniu co do pierwszego przestępstwa) może trwać nadal (sprawca podjął działania w obronie koniecznej), a zatem przesłanka faktyczna zarządzenia wykonania kary nie będzie występowała.

Jak trafnie zwraca uwagę T. Bojarski⁷, nie zawsze popełnienie przestępstwa w okresie próby musi uzasadniać zarządzenie wykonania kary. Niezbędna jest ocena tego faktu w kontekście innych okoliczności, w tym w jakimś stopniu mogących tłumaczyć przestępne zachowanie sprawcy.

Nie sprzeciwia się temu to, iż oceny materialnoprawnej czynów dokonały już sądy rozstrzygające kwestie odpowiedzialności karnej za każdy z popełnionych czynów. W szczególności, iż sąd rozpoznający sprawę, w której wymierzona kara stanie się podstawą zarządzenia wykonania kary, wziął pod uwagę wszystkie elementy podmiotowe i przedmiotowe czynu, takie jak motywy, sposób działania sprawcy czy formę jego winy. A zatem, że sąd uwzględnił już te okoliczności w toku prowadzonego przez siebie postępowania, stosując m.in. nadzwyczajne

⁷ T. Bojarski, [w:] T. Bojarski (red.), A. Michalska-Warias, J. Piórkowska-Flieger, M. Szwarczyk, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 150.

złagodzenie kary. Albowiem żaden z sądów orzekających nie rozstrzygał w sposób procesowy zagadnienia łączności tych spraw pod kątem m.in. możliwości zastosowania art. 75 § 1 k.k. Sądy te bowiem wiązały granice rozpoznania sprawy – skarga uprawnionego oskarżyciela – i tylko w takim zakresie były one właściwe i uprawnione do rozpoznania oraz rozstrzygnięcia sprawy. Samo badanie motywów, sposobu i okoliczności działania sprawcy w aspekcie wpływu na aktualizację zarządzenia wykonania kary (choć właściwie jedynie w zakresie fakultatywnego zarządzenia wykonania kary, o czym poniżej) należy do kognicji sądu I instancji lub sądu rejonowego okręgu dozoru (art. 3 § 1, art. 178 § 1 k.k.w.⁸), który samodzielnie dokonuje ustaleń w tym zakresie w toku postępowania wykonawczego.

Przy tak określonej wyraźnej linii rozgraniczającej właściwości obu sądów nigdy sąd rozstrzygający kwestie odpowiedzialności karnej nie może badać w toku swego postępowania zagadnień związanych z ewentualnym zarządzeniem wykonania kary. Przy czym dodatkowo wskazać należy, iż charakter regulacji obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary nie sprzyja przestrzeganiu tej reguły. Zważyć bowiem należy, iż wprowadzenie jedynie zobiektywizowanych przesłanek obowiązkowego zarządzenia wykonania kary z wyeliminowaniem merytorycznego badania, np. wystąpienia przesłanki faktycznej (zasadności), o której była mowa powyżej, powoduje, że sąd orzekający co do drugiego z przestępstw ma na etapie swojego postępowania możliwość poznania skutków (wykonawczych) swego orzeczenia i wymierzonej przez siebie kary. Prowadzić to może w konsekwencji do możliwości uwzględnienia przez sąd przy wymierzaniu oskarżonemu kary okoliczności niemieszczących się w zasadach i dyrektywach sądowego wymiaru kary określonych w art. 53 i n. k.k. Okoliczność tę dostrzegł również Sąd Najwyższy⁹, który wskazał, iż „często orzeczenie kary za ponownie popełnione przestępstwo następuje ze świadomością, że sam fakt ponownego skazania, nawet z warunkowym zawieszeniem wykonania, na karę pozbawienia wolności, spowoduje jednak obligatoryjne zarządzenie wykonania poprzednio orzeczonej kary”.

Nawet gdyby przyjąć, że podstawową przesłanką uzasadniającą obligatoryjne zarządzenie wykonania kary jest sam fakt popełnienia, po wcześniejszym ukaraniu za poprzednie przestępstwo, przestępstwa umyślnego (nawet podobnego), niezależnie od tego, czy towarzyszy mu czy też nie złamanie pozytywnej prognozy w stosunku do skazanego, zastrzeżenia co do zasadności obecnie obowiązującej regulacji obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary mogą budzić poczucie rozbieżności ocen i brak konsekwencji ustawodawcy w uzasadnieniu prawnym i aksjologicznym unormowania. W takim bowiem przypadku wydaje się, że czynnikiem przemawiającym za obowiązkowym zarządzeniem wykonania

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy, Dz.U. z 1997 r., Nr 90, poz. 557 ze zm.

⁹ Uchwała Sądu Najwyższego w składzie 7 sędziów z dnia 17 września 1996 r., I KZP 19/96, OSNKW 1996/11-12/75.

kary jest ranga popełnionego przestępstwa (wina w formie umyślnej), a co za tym idzie – stopień naruszenia szansy danej skazanemu przez sąd wymierzający karę za pierwsze przestępstwo. Tymczasem regulacja art. 75 § 1 k.k. nie koresponduje w tym zakresie z unormowaniami zawartymi w art. 75 § 2 i 3 k.k. W pierwszym przypadku (art. 75 § 2 k.k.) popełnienie przez sprawcę w okresie próby przestępstwa umyślnego, chociaż niepodobnego, ale skierowanego przeciwko dobru prawnemu o szczególnej wartości, a w związku z tym nacechowanego zwiększonym, znacznym stopniem społecznej szkodliwości czynu, jak również popełnienie przestępstwa umyślnego, podobnego, za które jednak orzeczono karę grzywny lub ograniczenia wolności¹⁰ (nawet przy popełnieniu przestępstwa w warunkach recydywy określonej w art. 64 § 1 k.k.), nie powoduje aktualizacji obowiązku zarządzenia wykonania kary. Podobnie, w wypadku art. 75 § 3 k.k., brakiem obowiązku, a możliwością zarządzenia wykonania kary skutkować będzie popełnienie przez skazanego podobnego przestępstwa umyślnego (za które orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności), lecz nie w okresie próby, ale po wydaniu wyroku co do pierwszego z przestępstw, a przed jego uprawomocnieniem się¹¹. W takiej sytuacji, pomimo złamania przez skazanego danej mu szansy przed rozpoczęciem okresu próby (a zatem wcześniej, aniżeli przez skazanego, o którym mowa w art. 75 § 1 k.k.), ustawodawca „premiuje” takiego sprawcę, wyłączając obligatoryjność zarządzenia wykonania kary. Chociaż art. 69 k.k. nie ogranicza podstaw zawieszenia wykonania kary li tylko do okresu próby.

Niezależnie od wskazanych powyżej okoliczności (a odnoszących się do *ratio legis*), poważne wątpliwości w zakresie zasadności obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary, dotyczyć mogą również towarzyszących stosowaniu tej instytucji ograniczeń niektórych zasad i gwarancji prawnych. Chodzi tu o procesowe następstwa regulacji art. 75 § 1 k.k. Określenie przesłanek obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary, jako zobiektywizowanych warunków, których łączne wystąpienie obliguje sąd do zarządzenia wykonania kary, powoduje, że rola sądu orzekającego w postępowaniu wykonawczym ograniczona zostaje do zbadania jedynie formalnych warunków niezbędnych do wydania decyzji procesowej z wyeliminowaniem (pominięciem) merytorycznego badania zasadności zarządzenia wykonania kary, jako badania bezcelowego. Sprowadza się ona zatem do ustalenia istnienia w obrocie prawnym dwóch prawidłowych, prawomocnych wyroków skazujących za określone przestępstwa na określone kary, opisane w art. 75 § 1 k.k. W tym kontekście prowadzi to do ograniczenia swobody i niezależności sądu, którego rozstrzygnięcie, choć niewątpliwie o charakterze konstytutywnym, zbliża się w swej istocie do deklaratoryjnego orzeczenia o istnieniu wyroków karnych

¹⁰ G. Łabuda, *op. cit.*, s. 531.

¹¹ P. Hofmański, L.K. Paprzycki, [w:] M. Bojarski, M. Filar, W. Filipkowski, O. Górniok (red.), P. Hofmański, M. Kalitowski, A. Kamiński, L.K. Paprzycki, E. Pływaczewski, W. Radecki, Z. Sienkiewicz, Z. Siwik, R.A. Stefański, L. Tyszkiewicz, A. Wąsek, L. Wilk, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 257; także A. Zoll, *op. cit.*, s. 875–876.

o oznaczonej treści. Ponadto zawężenie niezbędnych ustaleń sądu wykonawczego jedynie do ustalenia istnienia bądź nieistnienia prawomocnych wyroków skazujących (choć z uwzględnieniem np. nadzwyczajnego wzruszenia prawomocnego rozstrzygnięcia) powoduje, że same wyroki, o których stanowi art. 75 § 1 k.k., stają się źródłami dowodowymi o najwyższej mocy dowodowej (wystarczającej do rozstrzygnięcia i decydującej o jego treści), a zatem wprowadza elementy legalnej teorii dowodów (mimo obowiązywania w postępowaniu wykonawczym na mocy art. 1 § 2 k.k.w. swobodnej oceny dowodów – art. 7 k.p.k.).

W sferze uprawnień i gwarancji procesowych skazanego, następstwem zbiektywizowania przesłanek obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary i sformalizowania kwestii dowodowych jest regulacja art. 178 § 2 k.k.w., zgodnie z którą przed wydaniem postanowienia w przedmiocie zarządzenia wykonania zawieszony kary sąd powinien wysłuchać skazanego lub jego obrońcę, chyba że zachodzą okoliczności zarządzenia wykonania kary określone w art. 75 § 1 k.k. Unormowanie to, w powiązaniu z treścią art. 75 § 1 k.k., deprecjonuje prawo skazanego do obrony w postępowaniu wykonawczym (przy uwzględnieniu wcześniejszego braku merytorycznego rozważania łączności obu postępowań co do popełnienia przestępstw), ograniczając je realnie do zwalczania ustaleń tylko co do elementów ujętych w art. 75 § 1 i 4 k.k.. Zwłaszcza gdy zważy się, iż decyzja o zarządzeniu wykonania kary dotyczy bezpośrednio dobra tak ważnego jak wolność człowieka, stąd też powinna być poprzedzona szczegółowym rozpoznaniem wszystkich istotnych okoliczności występujących w danej sprawie¹², a od czego przepis art. 178 § 2 k.k.w., na skutek regulacji art. 75 § 1 k.k. zwalnia, czyniąc ustalenia w tym zakresie zupełnie indyferentnymi. Podobnie, jedynie do kwestii związanych z postępowaniem co do elementów określonych w art. 75 § 1 i 4 k.k. (lub objętych bezwzględnie przyczynami odwoławczymi) sprowadzać się może skuteczna obrona w postępowaniu odwoławczym i kontrola instancyjna sądu II instancji.

Podsumowując, w świetle powyższej argumentacji, obligatoryjne zarządzenie wykonania kary rysuje się jako instytucja niekorespondująca z innymi unormowaniami prawnymi, w tym w szczególności z dalszą regulacją art. 75 k.k. Charakteryzuje się ona brakiem jakiegokolwiek elastyczności, umożliwiając w ten sposób objęcie swym zakresem zachowań przestępnych, których negatywne społeczne następstwa nie zawsze przemawiają za zarządzeniem wykonania kary, nie obejmując jednocześnie działań o większym ujemnym ładunku kryminologicznym. Powyższe wadliwości, a także towarzyszące stosowaniu obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary, a będące następstwem regulacji karnomaterialnych, ograniczenia prawnoprocesowe, wydają się nieproporcjonalne do ewentualnych korzyści, jakie może nieść za sobą obligatoryjne zarządzenie wykonania kary

¹² S. Leleń, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 299; również postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 kwietnia 1997 r., V KKN 42/97, Prok. i Pr. 1997/9/13.

w postaci skrócenia postępowania wykonawczego czy psychologicznego oddziaływania na skazanego w celu zapobieżenia jego powrotowi do przestępstwa. Wprowadzenie we wszystkich podstawach zarządzenia wykonania kary elementu merytorycznego badania okoliczności towarzyszących ponownemu popełnieniu przestępstwa, a w konsekwencji zasadności i celowości zarządzenia wykonania kary, pomimo pewnego wydłużenia postępowania wykonawczego, umożliwi uniknięcie istniejących uchybień, w tym przede wszystkim pozwoli na zwiększenie swobody i roli sądu wykonawczego, a także na pełniejszą realizację przez skazanego możliwości ochrony swych praw poprzez umożliwienie merytorycznej obrony w postępowaniu dotyczącym dobra tak cennego, jak wolność człowieka.

Dlatego zasadne wydaje się postulowanie włączenia do regulacji obligatoryjnego zarządzenia wykonania kary elementu merytorycznego badania celowości zarządzenia wykonania kary z uwzględnieniem przyczyn ponownego dokonania przestępstwa i okoliczności towarzyszących jego popełnieniu.